

A VALLÁSI KISEBBSÉGEK JOGAI¹

—Egy amerikai bizottság jelentése a romániai kisebbség helyzetéről—

A MINT a világháborúnak vége volt s Erdélyt megszállták a románok, az angol és amerikai protestánsok, feledve minden ellenséges indulatot, meleg érdeklődéssel fordultak idegen uralom alá került hitsorsosaik felé. 1920-ban járt az első amerikai unitárius bizottság Erdélyben s írta meg a tragikus sorsra jutott erdélyi kisebbségi felekezetek szenvedéseit s azóta újra és újra megjelentek s pártatlan jelentésekbe foglalva számoltak be küldőiknek tapasztalataikról.²

Az utolsó bizottságot 1927 tavaszán küldte Erdélybe a „Vallási Kisebbségek Jogait Védő Amerikai Bizottság“ s tagjai dr. H. A. Atkinson elnöklete alatt egy római katolikus, egy református és egy unitárius lelkész volt, akikhez egy francia kálvinista pap csatlakozott. A bizottság június 12-én érkezett Bukarestbe s július végén távozott Romániából. Jelentését a fentebb idézett című könyvbe foglalta. A könyv „Tíz év elmúlása után“ ismerteti a vallási kisebbségek helyzetét Romániában.

Egy bevezető fejezet után, — amelyre később tesztek megjegyzést, — egy pompás és sok belátással megírt fejezet következik. „A félelem pszichológiája“ címmel. A romániai kisebbségek sérelmeinek nagy része, írja, a románok félelmére vezethető vissza. Félnek a zsidóktól, mert közigazdaságilag jobban érvényesülnek; félnek a magyarok irrendentizmusától; a németiség kultúrfölényétől, a baptisták és szombatosok szektáriánizmusától. E félelem az oka az iskolák bezárásának, az agrárreformnak, a választási korrupciónak, a zsidó- és baptistaüldözésnek. Jellemző az a szemmel látható bizonyíték, amit idéznek. Román vidéken alig látható csendőr; a szász falvak piacán lézeng egy-egy; de minden magyar község bejáratánál áll két csendőr, kettő a piacon s kettő a község túlsó határán.

¹ Roumania ten years after. By a deputation from the American Committee on the Rights of Religious Minorities. (The Beacon Press, Inc. Boston.)

² Transylvania under the Rule of Roumania, 1920, — Transylvania in 1922. — The Religious Minorities in Transylvania, 1925.

A jelentés minden fejezete bőségesen foglalkozik az utolsó években felángolt zsidóüldözések folytán a zsidók helyzetével. Ellenben csak érintik a kisebbségek politikai, közigazgatási és igazságszolgáltatási sérelmeit, mivel, mint mondják, nem lévén a bizottság tagjai között jogtudó, e kérdésekre nem érzik magukat kompetenseknek. Mégis, rövid hatheti tartózkodás után is látják, hogy a tisztviselők korruptak, önkényeskedők és megvesztegethetek \$ „a legnagyobb forradalom az volna Romániában, ha kényszerítenék a tisztviselőket, hogy megtartsák a törvényeket“.

A bizottságot, érthetőleg, a kulturális, közoktatási és egyházi helyzet érdekelte.

Ahány bizottság Erdélyben járt, az első lépésre észrevette, hogy a kisebbségekkel való barbár bánásmód eredendő okozója a román nép reménytelen műveletlensége, amely legjobban, legfeltűnőbbben és legkárosabban az országot kormányzó tisztviselői kar működésében nyilvánkozik meg. Az 1924-i bizottság jelentése beszélte el, hogy tagjai meglepetve hallották a kolozsvári prefektus — főispán — szájából, hogy az abban a meggyőződésben volt, hogy Erdélyben más felekezet, mint a görög keleti nincs.

Az 1927-i bizottság megállapítja, hogy a régi Regát és Besszarábia áll a műveltség legalacsonyabb fokán, míg Erdély gazdag civilizációval dicsekedhetett a múltban. A bizottság azonban azt hiszi, hogy a mai román kormányok erőfeszítése, hogy kultúrát teremtsenek a román nép körében, eredménnyel fog jární. A bizottság sokat vár az új iskolai reformoktól és iskolaépítkezésektől, pedig egy kis utánjárással \$ a már eddig elért eredmények ismeretével rájöhettek volna, hogy a törvények sok rendelkezése végrehajthatatlan, az iskolák Potemkin-iskolák, amelyek tanító- és tanulóhiány folytán nemsokára összedűlnek s az oláh nép megmarad ősi tudatlanságában.

Azt azonban a bizottság is látja, hogy a kisebbségek érdekeit nem szolgálják az iskolai reformok; ellenkezőleg e törvények nyújtanak módot arra, hogy a kisebbségek kulturális intézményeinek hatósági üldözése a törvényesség örve alatt folyjon. „Közigazgatási nyomás, a nyilvánossági jog megvonása, a román nyelv követelése, az iskolai autonómia korlátozása, a sok beavatkozás, a tanterv megállapítása, a tanerők alkalmazása, a tanulók felvétele terén; az iskolák felügyelete ellenséges szellemben; a vizsgálatok méltánytalan szellemben való vezetése: — mindez a kisebbségi iskolák tönkretételét szolgálja. Az 1925-i törvények a kisebbségekkel szemben szűkkeblű nacionalista, elnyomó politikai eszközöket képeznek.“

A jelentés konstatálja, hogy a Kisebbségi Szerződés rendelkezésénél fogva, Románia köteles a kisebbségi oktatást elősegíteni és támogatni. Románia azonban még színleg sem tesz eleget e kötelezettségének. A jelentés nyolc pontban foglalja össze a kisebbségek szemmel látható iskolai sérelmeit:

1. A kormány a legtöbb helyen nem gondoskodik kisebbségi iskolákról.
2. Á kisebbségi állami iskolákban magyarul nem tudó regátbeli tanítókat alkalmaznak.
3. Nincsenek kisebbségi tanítóképző intézetek.
4. A kisebbségi iskolákban a román nyelv nemcsak kötelező, hanem teljesen kiszorítja az anyanyelven való oktatást.
5. Nincsenek zsidónyelvű parallel osztályok.
6. A középiskolákban nincsenek kisebbségi parallel osztályok.
7. Á kisebbségek ki vannak zárva az iskolai felügyelő tanácsokból.
8. A kisebbségi osztályokban nem képzett tanítókat alkalmaznak, úgy-hogy a tanítás alacsony nívójú.

Mindezt példákkal és esetekkel bőségesen illusztrálja a jelentés.

A mellett azonban, hogy állami kisebbségi iskolákban ez a helyzet, a román kormány nemhogy támogatná a kisebbségi felekezeti iskolákat, hanem minden módon pusztítja és sorvasztja a meglevőket. A földreform kíméletlen alkalmazásával megvonja fenntartási lehetőségüket, nem nyújt elegendő állami szubvenciót, üldözi a kisebbségi tanerőket, megvonja az iskolák nyilvánossági jogát, korlátokat szab a tanulók felvételénél s pártoskodó szigorúsággal jár el a kisebbségi tanulókkal szemben az érettségi „baccalaureátusi“ vizsgák alkalmával.

„A román közoktatási politika rögeszméje“, — írja a jelentés — „hogy hazaszeretetet vonakodó emberek millióinak torkába akar beleszorítani“ s e politika célja az, hogy „a magyar, német és orosz gyermekeket s általuk a jövő generációkat elrománosítsa.“

Éppen olyan szembetűnő az egyházak elnyomása, mint az iskolaké; azok is töméntelen nehézséggel küzdenek. A kormány megszorította az egyházak autonómiáját, gátolja egyesületi és iskolai tevékenységüket, szigorú felügyeletet gyakorol istentiszteletük felett. A bizottság egyik tagja fel-tűzött szuronyú zsandárt látott egy kisebbségi templomban. A másvallású kisebbségi gyermekeket ortodox istentiszteletre küldik s a nyugati egyházak tagjait kényszerítik, hogy ortodox templomok építési költségéhez járuljanak hozzá. Ingatlanaikat kisajátították, sőt egy pár templomukat is elfoglalták.

Mindabból, amit hat hét alatt látott és hallott a bizottság, a következő „konklúziót“ vonja le:

A kisebbségiek helyzete valamit javult tíz év óta, de a látszólag liberális alkotmány rendelkezései nem érvényesülnek az életben a végrehajtó közegek ellenséges magatartása folytán. „A kisebbségek erőszakos eloláhosítása, évszázados egyházaik és iskoláik tönkretétele tény s ha a román állam tovább halad ezen az úton, el fogja azoknak a bizalmát is veszteni, akik eddig barátai voltak.“

Amint e rövid ismertetésből látható, a könyv tele van a kisebbségek iránt való mély rokonszenvvel s azért habozva tesztek kritikai tollal megjegyzéseket rá.

Minden külföldön megjelenő, úgynevezett „részhajlatlan“ munkának, amely a mostani magyar kisebbségekkel foglalkozik, súlyos tévedése az, hogy összehasonlítást tesz a háború előtti magyar nemzetiségi politika és a háború utáni román, cseh és szerb elnyomás között. Legsúlyosabb e tévedés a Cabot könyvében,¹ de nem ment tőle Sir Róbert Donald „trianoni tragédiája“ sem.² „Ha a régi Magyarország védelmezte azt a jogát“, írja a mi könyvünk, „hogy a román többség fölött vaskézzel uralkodhatik, s csak azon föltétel mellett adott jogokat, ha magyarokká válnak (?), akkor nem lehet komoly szemrehányást tenni a jelenlegi román többségnek sem, ha ilyen jogot vindikál a magyar kisebbséggel szemben. Azonban a kisebbség tagjai román állampolgárokká válván, megilleti őket mindaz a jog és előny, amely a többi állampolgárokat; sem több, sem kevesebb. A kérdés tehát nem magasabb, vagy alacsonyabb kultúra kérdése, amelyet történeti tények döntenek el, amelyeknek igazsága nincsen általánosan elfogadott formában megállapítva. A kérdés az emberi jogok problémája.“

Ez a konklúzió nemcsak laza, de nem is igaz.

Az erdélyi kisebbségek kérdése igenis, kulturális kérdés is. Angolszászoktól igazán nem várja meg az ember, hogy magasabb, nyugateurópai

¹ J. M. Cabot: The Racial Conflict in Transylvania.

² Sir Róbert Donald: The Tragedy of Trianon.

kultúráknak, mint amilyen a magyar és a szász, balkáni civilizálatlanságba való fojtására védő szót találjanak. De a kérdés reális oldala nem ez.

A román elnyomást nem lehet a magyar nemzetiségi politikával összehasonlítani s annak tévedéseivel védelmezni. A háború előtti nemzetbégek jogalapja egészen más volt, mint a háború utáni kisebbségeké. Akkor az állami szuverenitás tizenkilencedik századi felfogása és a nagyhatalmi állás döntött, ma nemzetközi szerződés s azon alapuló nemzetközi kötelezettség. Nem isteni és emberi jogot kér az erdélyi magyar, hanem az 1919 december 9-i párizsi Kisebbségi Szerződés végrehajtását. Aki igazán együtt érez s védeni akarja az elnyomott kisebbségeket, ezt követelje s ne találjon mentséget az elnyomó számára.

Vannak más tévedések is, amelyek, jobb volna, ha nem volnának a könyvben.

Azt írják például, hogy „meggyőződésünk, hogy az önrendelkezési jogon alapuló igazi idealizmus vezetett Nagy-Románia alapításához“. Hiszen tudjuk, hogy Nagy-Románia esetében szó sem volt a népek megkérdezéséről. Hol volt önrendelkezési jognak nyoma Gyulafehérvárt, Csemoviczban vagy Kisenevben?

S végül a következő nagyon szomorú dolgot mondják:

A sok törvénytelenység, durva bánásmód és visszaélés eredménye Romániában az, hogy az átszatolt kisebbségek, amelyek hozzá voltak szokva a törvények becsületes végrehajtásához, nem sok bizalommal vannak az új kormányzathoz. „A helyzet tragédiája az“, írják Mello Franco tollával, „hogy a kisebbségek eloláhosításának jó alkalma, amelyre mód lett volna, ha jól bántak volna azokkal, akiknek érzését és érdekét meg kellett volna új hazájuk számára nyerni, elveszett.“

A mi egyetlen vigasztalásunk az, hogy ilyen alkalom az erdélyi magyarsággal szemben sohasem fordult elő és sohasem fog előfordulni, mert azok sohasem fognak oláhokká válni.

A jelentéshez a bizottság francia tagja rövid különvéleményt csatolt, ahogyan „francia szemmel“ látta a helyzetet. Körülbelül ugyanazt látta, kissé rózsaszínűbb szemüveggel nézve latin testvéreit.

SZÁSZ ZSOMBOR